

BIJDRAGEN

tot de kennis van het leven en de werken van

JAN VAN RUUSBROEC.

BOVENSTAANDE titel vereischt wellicht eenige toelichting: het zijn geene opstellen van mijne hand, waarvoor ik zooveel belangstelling mogelijk wensch te wekken, maar geschriften van tijdgenooten van den eersten prior van Groenendaal, «even-eeuwighe» getuigen van zijn leven en werken, en ook geschriften van hem zelve, of, wat sommige betreft, althans aan hem toegeschreven.

Daar het alleen mijn doel is, bruikbare stof te leveren voor den geschiedschrijver onzer letterkunde, heb ik gemeend eene studie over de grammatische vormen achterwege te kunnen laten; maar heb verder getracht te voldoen aan alle andere eischen welke men aan een uitgever van middeleeuwsche werken stelt. De teksten zijn nauwkeurig naar de handschriften afgedrukt, met dien verstande: 1° dat de afkortingen door mij zijn opgelost, gewoonlijk zonder nadere aanwijzing; dit laatste geschiedt alleen daar, waar het om een of andere reden noodzakelijk was; 2° dat ik naar eigen inzicht woorden heb gesplitst of aaneengeschreven, hoofdletters gebruikt en interpunctie aangebracht; 3° dat het onderscheid tusschen *i* en *j*, *u* en *v*, korte en lange *s* is opgegeven; 4° eindelijk, dat bedorven plaatsen zooveel mogelijk zijn verbeterd: daarbij zijn tekstveranderingen cursief gedrukt, en toevoegingen tusschen haakjes geplaatst, terwijl in de aanteekeningen

van de lezing van het handschrift nauwkeurig rekening wordt gegeven.

Telkens me verschillende handschriften ten dienste stonden, zijn de varianten welke zij opleveren, ook de geringste, medegedeeld.

Enkele der thans volgende geschriften zijn vroeger reeds gedeeltelijk uitgegeven. Deze oudere uitgaven wijken soms niet onbelangrijk af van de tegenwoordige: voor de juistheid mijner lezing kan ik echter, menschelijker wijze gesproken, instaan.

I.

Die Prologe van her Gerardus.

INLEIDING.

In de twee grootste Ruusbroec-handschriften, het eene, D, geschreven in 1461, en het andere, G, geschreven in 1480, vindt men vooraan het hieronder afgedrukte geschrift, dat een zekere her Gerardus, in leven prior van het Karthuizerklooster te Herne, d. i. Herinnes in Waalsch Brabant, benoorden Enghien, vervaardigde om tot « prologe » te dienen voor een handschrift bevattende een door hem zelve gemaakt afschrift van vijf werken van Jan van Ruusbroec, t. w. *Dat Rike der Ghelieven*, *Die Chierheit der gheesteliker Brulocht*, *Dat Boec van den gheesteliken Tabernacule*, *Dat Hantvingherlijen* en *Dat Boec vander hoechster Waerheit*.

Her Gerardus was niet alleen een tijdgenoot van den eersten prior van Groenendaal: hij heeft hem ook persoonlijk gekend en met hem gesproken, wat de waarde en het gezag van zijne « prologe » in geen geringe mate verhoogt, al zijn sommige der medegedeelde bijzonderheden ook reeds van elders bekend. Het geschrift van her Gerardus bevat belangrijke mededeelingen over Ruusbroec's leven, over het ontstaan zijner werken en de ontvangst welke er aan ten deel

viel; het bevat eene aannemelijke verklaring van eene bekende plaats uit *Dat Boec vander hoechster Waerheit*, eene plaats welke drie eeuwen later nog de critiek van niemand minder dan Bossuet zou uitlokken; het geeft over de taal der middeleeuwen enkele inlichtingen van het grootste gewicht. Persoonlijk wekt de schrijver onze hartelijke sympathie door de krachtige pleitrede voor de in onze eigen taal geschreven werken, en dat in een tijd toen alleen het Latijn voor « de boeken van geestelicheden » geschikt geacht werd.

Door David zijn eenige brokken van her Gerardus' « prologe » medegedeeld in zijne inleiding op het *Tabernakel*; het werk wordt hier thans in zijn geheel uitgegeven, waar het pas geeft met korte aantekeningen voorzien. De tekst is afgedrukt naar hs. D, terwijl van G de varianten worden opgegeven.

Dit is die prologe her gherardus dier wilen priore^{fol. 1a}
was inder oerden van tsartroysen ende die
dese boeke vergaderde.

5 **D** At licht der gracien Gods en mach niet verborghen bliven, het en moet scinen uut den mensce daer(t) in is in werken, ofte in woerden, ofte in enigen teykenen. Ende daer bi, om dat dese heer ende priester die dese vijf boeken *maecte*, hadde

1 her gherardus dier G here gherarts die. — 2 inder oerden G in die ordene. — tsartroysen G chatrousen, en in D van eene andere hand eene verwijzing naar de volgende woorden, die boven dit opschrift staan: van onser vrouwen huus ter kapelle bi harn. Deze toevoeging is uit den tekst der prologe zelf genomen: *beneden blz. 11 r. 6-7.* — 3 boeke G boecken. 5 uut den mensce G uten mensche, en tusschen deze twee woorden eene doorgeschraptie d. — 6 daert *lesing* van G; D daer. — is G es. — werken G wercken. 6 en 7 ofte G ochte. 7 enigen teykenen G eneghen teeken. — daer bi G der (*voluit*) bi. 8 heer ende priester G here ende (*sic*) priester. — die in D in *margin* met *verwijngsteeken*. — vijf boeken G .v. boeckene. — *maecte lesing* van G; D *ghe-maect veroorzaakt door het volgende* hadde.

in hem overvloedighe (gracie), soe en woude hise niet alleen openbaren met sinen doechdeliken werken ende met sinen geesteliken woerden, mer hi leydse oec in gescrifte, op datter langhen tijt na hem in mochten 5 ghebetert worden alle die gene dier na volghen souden. Dese auctor hiet her JAN VAN RUUSBROECK, ende was ierst een devoet priester (ende) een capelaen te Bruesel in Brabant, in sinte Goedelen kerke; ende daer begonste hi enighe van desen boeken te maken. 10 Daer na woude hi hem doen uter menichte vanden luden. Ende overmits den toedoen van enen anderen oec devoten ende rikeren capelaen die hiet her VRANC VAN COUDENBERGHE, stichten si tot harer beider behoef ene *matelijcke* habitacie, suit oest van Bruesele, 15 op een mile int wout van Sonien, in een dal dat hiet groningen dal, dair voortijts een cluse stont om een clusenaer. Mer altoes was des her Jans meninghe dat hi onderhorich was den here Vrancken. Ende daer leiden si een heilich afghesceiden leven. Mer want God 20 woude dat meer luden hare heylicheden te bat hadden ende gheformt werden in die forme van hare religiose

1 overvloedighe G overvloedeghe. — gracie *ontbreekt in D.* — soe G so. 2 alleen G allene. — werken G wercken. 3 geesteliken G gheestelijcken. — mer *hier en in 't vervolg in D steeds voluit*; G maer. — leydse G leidse. 4 gescrifte G ghescrifte. 5 worden G werden. — gene G ghene. 6 ruusbroeck G rusbroec. 7 ende een capelaen: ende *ontbreekt in D, een in G.* — capelaen G capellaen. 8 bruesel G bruesele. 9 daer G d', *dus der.* — enighe G eneghe. — maken G makene. 10 menichte G menechten. 11 luden G lieden, *waarvan iede op natuur.* — overmits G mids. — toedoen G toedoene. 12 capelaen G capellaen. — vranc G vranck. 13 tot harer beider G te haerre beyder. 14 *matelijcke lezing van G; D materilike.* — suit *in D verbeterd uit suut, waarin het tweede been der tweede u doorgeschraapt is en een punt op het eerste gezet*; G zuut. 15 een G ene. — sonien G zonie. — dat hiet G datmen noemt. 16 groningen G groenen. — dair voortijts G daer voretijts. — cluse G cluseken. — een clusenaer G enen clusenere. 17 Mer G maer. — meninghe G meyninghe. 18 onderhorich G onderhoerech. — here G her. — daer G der (*voluit*). 19 leiden G leyden. — afghesceiden G afgescheyden. — Mer G maer. 20 luden G liede. — hare heylicheden G haerre heilicheiden. 21 gheformt werden G gheformeert worden. — hare religiose G haren religiosen.

exempelen, dair bi gevielt dat eenighe goetwillich
 menschen uten stede van Brabant aen hem vergaderden
 om met hem te wonene van weerliken abite ende oec
 van religiosen. Ende al hadde her Jan alle dese(r)
 5 vergaderinghen liever ledich gheweest, nochtan om dat
 hi ghevoelde dat her Vranc begherde die minne Gods
 te vermeerden in vele personen, soe liet hi die ver-
 gaderinghe daer werden; want ghelijc dat hi selve leert,
 hi wiste hem selven seker dat hi conste werken in
 10 ertsche dinghen ende rusten in Gode te samen.

¶ Hier na bi der ingheestinghe Gods begheerden
 si aen te nemen enich *religoeen* der heyligher kerken,
 op dat na hem die vergaderinghe te bet bi een bleve
 ende die staet || te langher gheduerde. Ende namen ane
 15 habijt ende ordene van eenrehande canoniken regulieren
 vander oirden sinte Augustijns, ende ontfinghen met
 hem tot .viii. personen ofte meer daer her Vranc af
 onfinc dat officie vander *proefstien*, ende her Jan was
 onder hem prioer; ende daer hielden si dat religioen
 20 wel ende nauwe voirden oghen Gods ende eersamlic
 voir dat aensicht der luden(1).

1 dair G daer. — gevielt G ghevielt. — eenighe G eneghe. —
 goetwillich G goetwilleghe. 2 aen G ane. 3 wonene G woene. —
 weerliken abite G wereliken abyte. 4 alle *ontbreckt in G*. — deser *lezing*
van G; D dese. 6 hi G hy. — vranc G vrancke. — begherde G be-
 gheerde. — die G de. 7 vermeerne G meerne. 8 daer G der (*voluit*). —
 hi G hy. 9 selven G selve. — werken G wercken. 10 ertsche G eertschen.
 11 na bi, *lezing van G*; D nabi. — ingheestinghe G ingheestinghen.
 12 aen G ane. — nemen G nemene. — enich G enech. — religoeen
lezing van G; D religiosen. — heyligher kerken G heiligher kercken. 13 bet
 G bat. 15 habijt G abijt. — ordene G ordene. — canoniken G canon-
 ken. — regulieren G reguliere. 16 oirden G oerdene. 17 tot G tote. —
 ofte G ochte. — daer G der (d'). — vranc G vrancke. — af G of.
 18 onfinc G ontfinck. — *proefstien lezing van G*; D professien. 19 daer
 G der (*voluit*). — hielden G hilden. 20 voirden G vore den. — eersamlic
 G eersamlec. 21 voir G vore. — aensicht G aensien. — luden G liede.

(1) Het ontstaan van het klooster te Groenendaal is het eerst beschre-
 ven door HENRICUS POMERIUS, regulier en later prior aldaar, wiens werk
De Origine Monasterii Viridisvallis una cum vitis B. Joannis Rus-
brochii... et aliquot coetaneorum ejus werd uitgegeven in de *Analecta*

Voirtmeer is te wetene dat her Jan Ruusbroecs ghescrifte ende boeken seer ghemenichfuldicht worden in Brabant ende in Vlanderen ende in anderen landen daer omtrent, ende alsoe datmense som overleide ende *inter-*
5 *preteerde* uten brabantischen dietsche in anderen tale(n) ende oec in latijn, om te hebben in verren landen (r),

1 Voirtmeer G Voertmeer. — is G es. — her Jan Ruusbroecs D jan ruusbr *met een afhortingsteeken achter de r*; G des her Jans. — ghescrifte G gheschriften. 2 seer G seere. 3 vlanderen G vlaenderen. — daer G der (d'). 4 omtrent in D en G om-*voluit*. — som G oec som. — overleide G overleyde. — interpreteerde *lezing van G*; D impetreerde. 5 uten G uutten. — talen *lezing van G*; D tale. 6 (1ste) in G int. — hebben G hebbene.

Bollandiana 4, 257 vlgg. met eene zeer belangrijke voor- en narede. Zie verder de uitvoerige opgave van andere bronnen, zoowel handschriften als boeken, bij Dr. J. G. R. ACQUOY, *Het Klooster te Windesheim en zijn invloed*, 3, 14 vlg., volgens wien de geschiedenis van het klooster te Groenendaal vooral door WAUTERS, *Histoire des environs de Bruxelles* 3, 534 vlgg., goed is aiteengezet.

(1) Hoe waar het is, wat her Gerardus over het «menigvuldigen» van Ruusbroec's geschriften zegt, kan ook hieruit blijken, dat mijne beschrijving der Ruusbroec-handschriften reeds vier en zestig codices omvat, waarvan de meesten verschillende tractaten van Ruusbroec bevatten; daaronder zijn er teksten in Vlaamsch, in Brabantsch, in Limburgsch, in Geldersch dialect, en één in een opperduitsch dialect: waaruit blijkt dat onze schrijver goed ingelicht was, toen hij schreef: «uten brabantischen dietsche in anderen talen». Wat de vertaling van Ruusbroec's werken in het Latijn betreft, reeds bij zijn leven werden *Die Chierheit der gheesteliker Brulocht, Dat boec van den gheesteliken Tabernakel* en *Vanden vij. Trappen* in het Latijn overgebracht door WILHELMUS JORDANI, regulier in Ruusbroec's klooster zooals blijkt uit aantekeningen en opschriften in verschillende handschriften, maar ten overloede bevestigd wordt de volgende mededeeling in het Necrologium van het klooster te Groenendaal (Hs. S II, 155 der Koninklijke Bibliotheek te Brussel), waar men bij IX Kal. Decemb. leest: «Anno Domini MCCCLXXII obiit frater Wilhelmus Jordani, presbyter. Quam excellens clericus iste fuerit, demonstrant libri De tabernaculo, De raptis et De gradibus, quos ipse in latinum de theutonico transtulit...» in 1512 verscheen te Parijs eene nieuwe Latijnsche vertaling van *de Chierheit der gheesteliker Brulocht*; in 1549 voor de eerste maal te Keulen de Latijnsche vertaling van alle werken van Ruusbroec door LAURENTIUS SURIUS, welke in 1552, in 1609 en 1692 herdrukt werd. Deze vertaling van SURIUS werd op hare beurt in het Hoogduitsch overgezet: «Des ehrwürdigen Vaters D. JOH. RUSBROCHII weil. Canonici regularis Augustin. Ordens und Prioris des Klosters Grünthal, Doctor ecstasticus, bestehend aus allen desselben sehr gottseeligen Schriften u. s. w. Vormalis von dem P. F. LAURENTIO SURIO, einem Carthäuser zu Cölln aus dem Holländischen ins Lateinische, nun aber zum gemeinen Nutz alles ins Teutsche treulichst übersetzt von G. J. C. und mit einer Vorrede herausgegeben von G. ARNOLD, Offenbach 1701.»

want doen ter tijt was heyligher ganser leringhe in dietscher tonghen groet noot, om enighe ypocrisien ende contrarien die doe op gheresen waren, die welke hi in dat einde vanden anderen dele des boecs vander chierheit der gheesteliker 5 brulocht claerlike beschrijft (1); ende elwaerder dicke in sinen boeken doet hire oec ghewach.

¶ Ende hier bi heb ic, broeder Gheraert, vander sartroysen oerden van onser vrouwen huys ter capellen bi Herne, altemet dat enighe van desen boeken te mijnre 10 hant quamen, soe doermerkede icse seer na der macht van minen verstane; ende want icse seer eendrachtich vant metten ghelove der heyligher kerken ende metter leringhe der hoechster leren, soe screef icse ende vergaderse in dit volumen, op dat ic ende andere menschen 15 onser sielen orbaer daer in doen soudent. Ende al eest datter veel woerden ende sinnen in staen die minen verstane onthoghen, nochtan peinsic dat die goet moeten sijn; want alsoe die heylighe gheest opene ende lichte leringhe doet scriven, soe werden wi daer in gheleert 20 sonder onse pine; mer in hogher leringhen oefenen wij onse verstandenisse met nernste, ende is ons die leringhe

1 ter tijt G te tide. — heyligher G heiligher. — leringhe G leringhen, 2 groet noot G grote noot. — enighe G eneghe, 3 op *lesing van* G; D of. — die welke G de welke. — einde G inde. 4 dele G deele. — chierheit G chierheit. — gheesteliker G gheestelijcker. 5 claerlike G claerlec. — elwaerder G elre. 7 heb *ontbreekt in* G. 8 sartroysen oerden G chartrouse ordenen. — van G in. — huys G huus. 10 soe G so. — doermerkede icse G doremercticse. — seere G sere. — der G de. 11 minen G mynen. — seer G sere. 12 ghelove G gheloeve. — heyligher G heiligher. — kerken G kercken. 13 leringhe G leeringhen. — leren (*d. z. leerren*) G lereren. — soe screef icse G so screvicse. — vergaderse G vergaderese. 15 sielen G zielen. — orbaer G orbore. — doen soudent G soudent doen. 16 datter G dat der (*d'*) — veel woerden G vele woerde. — sinnen G sinne. — minen G mynen. 17 onthoghen G onthoeghen. — peinsic G peinsedic. — moeten G moesten 18 alsoe G alse. — heylighe G heilghe. 19 soe G so. — wi G wy. 20 mer G macr. — hogher G hoegher. — wij G wy. 21 onse verstandenisse D onsen v.; G onse verstanisse. — nernste G nerenste. — is G es. — die G de.

(1) Zie DAVID's uitgave, dl. 6, blz. 167-180.

te hoech, soe veroetmoedighen wi ons selven onder Gode
 ende onder die leraren diese ghescreven hebben. Doch soe
 verboudic mi ende enighe van onsen broeders, ende wi
 senden tot desen her Jan om verclaert te werden bi sijns
 5 selfs spreken van enighen hogen woerden die wi vonden
 in desen boeken, ende sonderlinghe van vele dat hi seit in
 dat ierste boec, daer hi spreect vander gave des raets al
 doer (1), daer wi ons aen stieten; ende baden hem dat
 fol. 1c hi wilde tot ons comen. Ende hi ¶ quam van over .v.
 10 grote milen te voet gaen, bi sijne goedertierenheit,
 al wast hem pijnlijc. Daer waren veel religioesheden af
 te scriven : van sinen ripen ende bliden aensiene; van
 sinen goedertieren ende oetmoedighen spreken; van sinen
 geesteliken uitwendighen wesen ende van sinen religiosen
 15 hebben in sinen habite ende in alle sinen doene. Ende
 sonderlinghe dat te merken als hi met ons luden sat
 int convente; ende wi hem aenspraken om te horen yet
 gheesteliker reden van sinen hoghen verstane, soe en

1 hoech G hoghe. — soe G so. — veroetmoedighen G veroetmoedeghen.
 — wi G wy. 2 die in G de twee laatste letters op natuur. — leraren
 G leereren. — diese G die. 3 mi G my. — enighe G eneghe. 4 senden
 G soudene (lees sonden). — tot G tote. — Jan G Janne. — werden
 G werdene. 5 spreken G sprekene. — enighen hogen G eneghen hoghen.
 — wi G wy. 7 ierste boec G eerste boexken. — spreect G spreeect. —
 gave G gaven. 8 doer G dore. — aen G ane. 9 tot G tote. 10 gaen
 G ghegaen; *de vorm zonder ghe- komt ook voor Torec 3577; verg.*
 V. HELTEN, *Mnl. Spraakk.*, blz. 260. 11 wast G waest. — pijnlijc
 G pijnlec. — waren G ware. — veel religioesheden G vele religioesheden.
 12 scriven G scrivene. — sinen G synen. — bliden G blijden. 13 sinen
 G synen. — goedertieren G goedertiennen. — spreken G sprekene. — sinen
 G synen. 14 geesteliken uitwendighen G gheestelijcken uitwendeghen.
 — wesen G wesene. — sinen religiosen hebben G synen religioesen
 hebbene. 15 (2de) sinen G synen. — habite G abite. 16 sonderlinghe
 G sunderlinghe. — is G es. — merken G merkene. — als G alse. — luden
 G lieden. 17 int G in. — horen G hoerne. 18 gheesteliker G gheestelijcker.
 — reden G redenen. — sinen G synen. — soe G so.

(1) Her Gerardus bedoelt hier natuurlijk het eerste der door hem
 gecopieerde boeken, d. i. *Dat Boec vanden Rike der Ghelieven*, waarvan
 het vijf en twintigste hoofdstuk handelt over « *die vijfte gave die die
 siele des menschen siert, dat is die raet Gods.* » Zie DAVID's uitgave
 dl. 4, blz. 200-215.

woude hi niet spreken als uut hem selven, mer hi
 vertrack enighe exempele ende woerden uten heylighen
 lereren, daer hi ons mede stichten woude inder minnen
 Gods ende versterken inden dienste der heyliger kerken.
 5 Ende alsoe wi twee ofte wi drie hem besiden toespraken
 van desen boeken, ende wi seiden dat wise al bewervet
 ende bescreven hadden, scheen hijs in sinen geest alsoe
 ledich staende van ydelre glorien, alsoe ofte hise nie
 ghemaect en hadde. Ende als ic allene hem aensprac
 10 als van dien woerden die int ierste boec staen, daer
 hi hadde ghemaect als inden rike der lieven, daer wi
 ons aen stieten, antwoerde hi met ghestaden moede,
 ende seide dat hi niet en wiste dat die boec voirt
 ghecomen waer ende dat hem leet was dat hi gheopen-
 15 baert was, (want het was dierste boec die hi maecte),
 ende het hadde ons heymelic gheleent uut te scriven
 een priester die her Jans notarius gheweest hadde, dien
 hi nochtan verboden hadde dat hijs niet voir(t)setten
 en soude. Als ic dit verstont, soe woude ic hem desen
 20 iersten boec vanden rike der gelieven hebben ghegeven

1 als G else. — mer ook in G *voluit*. — hi G hy. 2 vertrack G ver-
 track. — uten G uuten. — heylighen G heilighen. 3 daer G der (d').
 4 versterken G verstercken. — heyliger kerken G heiligher kercken.
 5 alsoe G else. — twee G .ij. — toespraken G toe toe spraken. 6 wi
 seiden G wy hem seyden. — wise G wijs. — al G alle. 7 bescreven
 in G *voorafgegaan door ghescre rood doorstreept*. — scheen G sceen.
 — geest G gheeste. — alsoe G also. — 8 alsoe G else. — ofte G ochte.
 — nie G niet. 9 als G else. — aensprac G aene sprack. 10 als G else.
 — int ierste boec G in dit ierste boecksken. 10-11 daer hi hadde ghemaect
 als inden rike der lieven *ontbreekt in G*. 11 daer G der (d'). — wi G wy.
 12 aen G ane. 13 voirt G voert. 14 ghecomen G comen. — waer G
 waren. — hi G hy. 15 (1ste) was G ware. — want het was dierste boec
 die hi maecte *ontbreekt in D, en dus overghenomen uit G; wór die
 staat een doorgeschrapt dat*. 16 heymelic G heymelec. — uut te scriven
 G uut ute scrivene. 17 priester in D *voorafgegaan door notarius door-
 geschrapt*. — notarius G notarijs. 18 voirtsetten D voir, G voertsetten.
 19 soude G sou. — Als G Else. — soe woude ic G so woudic.
 20 iersten G eersten *van andere hand in margine met verwijzings-
 teeken*. — rike G rijcke. — gelieven G ghelieven. — ghegeven G ghe-
 geven.

sinen wille mede te doene, ende en woude. Mer hi seide hi soude maken een ander boeck vander verclaringhe, hoe hi die woerden meinde ende hoe hi soude willen dat mense verstonde. Ende alsoe dede hi, 5 ende dat is dat leste boexken van desen viven, dat beghint « die propheet samuel ».

¶ Dese drie daghen ofte die tijt dat dese religiose here bi ons luden was dochte ons alte cort, want elkerlic die met hem sprac ofte bi hem was, mochts yet 10 ghebetert werden. Ende alsoe wi hem ghemeinlic baden daer hi langher bi ons bleve, sprac hi aldus : « mijn goede broedere, wi moeten boven alle dinc onderhorich(eit) houden. Ic seyde || minen here, minen prelaet 15 sekeren ghesetten daghe; ende tote dien tide gaf hi mi oirlof uut te sijn : daer bi moet ic mi te tide ten weghe setten om die onderhoricheit te volbringhen. » Ende in dit woert waren wi alle wel ghesticht.

¶ Voirt als vanden anderen boec, dat is vander chierheit der gheesteliker brulocht, seide hi dat hi dat hielde 20 over seker ende goet; ende dattet ghemenichfuldicht waer ja toten voeten des berchs.

1 sinen G synen. — ende en woude G ende hy en woude, *van dezelfde hand als eerst blz. 13 r. 20, staat hier en in margine met verwijzingsteeken.* — Mer G Mer (M^r). 2 hi G hy. — boeck G boexken. — vander verclaringhe G van verclaringhen. 3 woerden G woerde. — meinde G meynde. 4 alsoe G also. 5 ende *ontbreekt in* G. — is G es. — viven G .v. 6 propheet samuel G prophete zamuel. 7 Dese G De. — drie G .iij. — daghen G daghe. — ofte G ochte. 8 here *lezing van* G; D hier. — luden G lieden. — elkerlic G elckerlijc. 9 sprac G sprack. — ofte G ochte. 10 werden G worden. — ghemeinlic G ghemeynlec. 11 langher G langere. — bleve G blevene. — mijn G mine. 12 onderhoricheit *lezing van* G; D onderhorich (*verg. reg. 17*). 14 onse G onsen. — meinde G meynde. — thuys G thuus. — tenen G teenen. 16 oirlof G orlof. — sijn G sine. — daer G der (d^r). — mi G my. — tide G tijde. 17 onderhoricheit G onderhoericheit. — volbringhen G volbrengene. 18 wel ghesticht G wel in ghesticht. 19 Voirt G Voert. — als G alsoe. — vanden anderen *lezing van* G; D vanderen. — boec G boeke. — is G es. 20 chierheit G chierheit. — gheesteliker G gheestelijcker. — hielde G hilde. 21 over *lezing van* G; D ende. — dattet G dat het. — ghemenichfuldicht G ghemenichfuldicht. — waer G ware. 22 ja G ya. — toten G totten.

¶ Voirt dat boec vanden tabernakel prijst hem selven, want hem is negeen persoen inden lichaem der heyligher kerken, vanden paeus tot den nedersten state, hi en mochter sine gheestelike bate in doen, lase hijt 5 ende verstonde hijt. Ende het prijst oec sinen auctoer, want daer is menigherhande gheestelike subtile waerheit ghetrocken uten intricaesten dinghen, die in alle der bibelen legghen, ende die al vergadert comende in een, dat is in des menschen siele, ghelijc dat dat tabernakel 10 met al dien dat hem toebehoirde één werc was. Ic lie oec dat ic in dat boeck vanden tabernakele hebbe bi wilen met uutgheleiden paragrafen gheset opinione van anderen lereren op die uutwendighe figure des tabernakels, niet in minrenissen des auctoers ghe- 15 scrifte, mer dat een subtijl ende verlicht lesere yet orberlics daer uut moghe mediteren (1). Ende oec in dat selve boec, in die stat daer hi beghint te spreken vanden .xx. vogelen die God verboet te eten, (heb

1 Voirt G Voert. — boec G boeck. — tabernakel G tabernakele. 2 hem is negeen G hem en es g negeen; *de alleenstaande g is niet doorgeschrapt.* — lichaem G lichame. 3 heyligher kerken G heiligher kercken. — tot den G totten. 5 Ende in G van dezelfde hand vermeld blz. 13 r. 20 en 14 r. 1 in margine met verwijzingsteeken. — auctoer G auctor. 6 daer G der (d'). — is G es. — menigherhande G menegherande. — gheestelike subtile G subtile gheestelijcke. — waerheit in D afgekort wheit. 7 intricaesten G intricaetsten. — alle der G alder. 8 legghen G ligghen. 9 is G es. — siele G ziele. 10 toebehoirde G toebehoerde. 11 boeck G boec. 12 uutgheleiden G utegheleidden. 13 van anderen G vanden andren. — uutwendighe G uutwendeghe. — figure G figuren. 14 minrenissen G mindernissen. — des auctoers gheschrifte G van des auctoers gheschrijfte. 15 mer G maer. — dat G op dat. 16 orberlics G orborleecs. — daer G der (d'). — moghe *lesing van G; D mc. uen.* 17 daer G der (d'). — spreken G sprekene. 18 vogelen G voghelen. — te eten G tetene.

(1) De glossen, welke her Gerardus hier bedoelt, komen in hs. D niet voor, wel echter in G, en ook nog in een ander handschrift, C, in 1472 geschreven. Volgens DAVID (3, XXVI) zijn deze glossen « meeren-deels ontleend aan Flavius Josephus, doch vooral aan de *Historia Scholastica* van Petrus Trecensis, *aliàs* Comestor. »

ic achter ghelaten), niet sonder redenen, *ene* grote
 besceldenisse die hy daer makede op alle staet der
 heyliger kerken, omdat hem jammerde dat si soe seer
 ghedaelt sijn ende al noch dalen van den iersten
 5 beghinne; mer die berespinghe vintmen wel in ander
 exempelaren van sinen boeken (1).

¶ Voirt vanden vierden boeke, dat is vanden vin-
 gherlinc oft van den blinkenden steen, is te weten dat
 her Jan op een tijt sat ende redende van gheesteliker
 10 materien met enen clusenaer, ende als sy sceyden
 souden, badt hem die broeder herde seer dat hi hem
 die redenen die si dair ghehandelt hadden, woude
 verclaren met enighen gheschriften, op dat hi ende
 anders yemant dies ghebetert mochten werden. Ende
 15 uut dier beden maecte hi dat boec dat alleen ghenoech

1 heb ic achter ghelaten *lezing van G*; *ontbreekt in D*. — redenen
 G redene. — *ene lezing van G*; *ontbreekt in D*. 2 die *lezing van G*;
 D dien. — hy G hi. — makede G maecte. — staet G state. 3 heyliger
 kerken G heiligher kercken. — soe seer G so sere. 4 van den iersten
 G van haren yersten. 5 ander G anderen. 6 sinen G synen. 7 Voirt
 G Voert. — dat is G dats. — vingherlinc G vingherlinghe. 8 oft van
 den blinkenden steen *niet in G*. — is G es. — weten G wetene. 9 eer
 G enen. — gheesteliker G gheestelijcker. 10 clusenaer G clusenere. —
 als sy G also si. — sceyden G sceiden. 11 badt G bat. — seer G sere.
 12 dair G der (d'). 13 enighen G eneghen. 14 yemant G yemen. 15 boec
 G boeck. — alleen G allene. — ghenoech G ghenoch.

(1) Wat her Gerardus hier zegt in zijn afschrift van het *Tabernakel*
 weggelaten te hebben, komt overeen met cap. 125 tot en met 144
 van DAVID's uitgave: daar handelt Ruusbroec over de « vele voghele
 die den Joden onreine sijn, ende diere si niet eten en moghen na hare
 wet. » Zijn doel zet hij aldus uiteen: « Ende ... gheliker wijs dat onse
 Here vore ghesproken heeft, so salic u noemen ieghewelken voghel,
 met der wisen die hi beteekent; ende also alle die voghele onreine
 waren den Joden in lijfleker spisen, also sijn ons alle die wisen die
 hen gheliken onreine, ende van Gode verboden in gheesteleker spisen.
 Ende hier omme die comen wilt tote enen rechten scouwene, sonder
 dolinghe, hi merke de voghele ende hare nature. Ic salse u bedieden
 na die wise dat si ghenatuert sijn. »

De « besceldenisse », welke Ruusbroec daar maakt « op alle staet
 der heyliger kerken », komt vooral voor in cap. 134, 141 en 142.

leren || in heeft om enen mensche te wisen tot enen fol. 2a
 volmaecten leven.

¶ Ende vanden vijften boec der verclaringhe van
 dier hogher waerheit hebdi voir ghehoirt waer om hijt
 5 makede. Al sonder ander verclaringhe die hi in dit
 boec doet, soe verclaert hi drierhande eninghe die des
 goets menschen siele mach hebben met Gode. Die
 ierste es met middel, die ander sonder middel, die
 derde sonder differentie ofte sonder ondersceit. Inden
 10 iersten lude des woerts « sonder differentie » soe stoten
 wi ons aen die reden, want sonder differentie ludet
 alsoe vele als sonder enighe onghelijcheit, sonder enighe
 anderheit, al dat selve sonder ondersceit. Nochtan en
 mach dat niet sijn dat die siele alsoe gheneghet werde
 15 met Gode, dat si te gader werden een wesen, ghelijc
 dat hi oec selve daer seit. Nu is te vraghen waer om
 dat hi dan die derde eninghe noemt: sonder differentie?
 Hier toe peinsic aldus: Die ierste eninghe hadde hi
 ghenoeemt: overmits middel; ende die ander: sonder
 20 middel; ende ten derden mael woude hi setten noch
 een nare eninghe, mer die en conste hi niet tenen
 woerde, sonder circumlocucie, niet ghenoomen hi en

1 leren G leeren. — wisen G wisene. — tot enen volmaecten leven G te
 volmaecten levene. 3 vijften G lesten. — boec G boeke. — verclaringhe G
 verclaringhen. — van dier hogher waerheit *ontbreekt in G*. — voir ghehoirt
 G vore ghehoert. — om G omme. 5 makede G maecte. — ander G andere.
 — verclaringhe G verclaringhen. 6 soe G so. — drierhande G drierande.
 — eninghe G eningen. 7 siele G ziele. — Die ierste G dierste. 8 middel
 G middele. — ander G andere. 9 ofte G ochte. — ondersceit G ondersceet.
 10 iersten G yersten. — soe G so, *voorafgegaan door ochte doorgeschrapt*.
 11 wi G wy. — aen G ane. — reden G redene. — ludet G luidt. 12 alsoe
 G also. — als G alsoe. — enighe (*twee maal*) G eneghe. 13 al in G *twee
 maal, doch de eerste maal doorgeschrapt*. — ondersceit G onderscheit.
 14 dat die G die dat *met aanwijzing dat er moet gelezen worden* dat die.
 — gheneghet (*d. i. ghe-eneghet, geëenigd*) G ghevoeghet. 15 gader G
 gadere. 16 daer G der (d'). — is G es. — vraghen G vraghene. — om
 G omme. 17 dat *ontbreekt in G*. 18 peinsic G peynsic. — Die ierste
 G Deerste. 19 overmits G mids — middel G middele. — die ander
 G dander. 20 mael G male. — noch een nare eninghe G noch eene
 naerre enighe (*sic*). 21 mer G maer. — niet *ontbreekt in G*. — tenen G
 teenen. 22 ghenoomen G ghenomen.

nam dit woert : sonder differencie, al waest hem een luttel te hoghe om te utene ende te wordene sine meininghe. Ende daer om, hoe vele dat hem te hoghe was dat verclaert hi met Cristus woerden, dair hi bad 5 sinen vader dat alle sijn gheminden volbracht worden in een, alsoe hi een is metten vader; want al bat Cristus aldus, hi en meinde niet alsoe één als hi een worden is metten vader, een enighe substancie der godheit; want dat is onmoghelic; mer alsoe één als hi sonder 10 differencie een gebreken ende een salicheit is metten vader (1).

Men vint enige menschen die niet alsoe wel en lusten te studeren in duytschen boeken van geestelicheden als in latijnschen, nochtan dat si bet dietsch dan latijn 15 verstaen. Dese menschen en soeken niet die vrucht hare studien, dat is gheleert te worden; want van dier scrij-

1 nam staat met verwijzingsteeken in margine in D, waar in den tekst mach staat, doorgehaald. 2 hoghe G hoghei, waarschijnlijk was de afschrijver op het punt hogher of hoghen te zetten. — wordene G woerdene. — sine meininghe G syne meyninghe. 3 om G omme. 4 hi G hy. — woerden G woerde. — dair G der (d'). — bad G bat. 5 sijn gheminden G sine gheminde. 6 alsoe G alsoe else. — is G es. 7 hi G hy. — meinde G meynde. — alsoe G also. — als G else. — worden ontbreekt in G. 8 is G es. — een enighe G ene neghe. 9 is G es. — onmoghelic G onmoghelijk. — mer G maer. — alsoe G also. — als G else. 10 (2de) een G ene. — is G es. 12 enige G enighe. — die G dien. — alsoe G also. 13 lusten G ghelustet. — studeren G studerene. — duytschen G dietschen. — geestelicheden G gheestelijcheiden. 14 als G else. — bet G bat. — dietsch G dietschs. 15 hare G haerre. 16 is G es. — worden G werdene. — scrijturen G scrijtuere.

(1) Evenals her Gerardus zich stootte aan deze passage van *Dat Boec der hoechster Waerheit*, evenzoo stootte zich niemand minder dan Gerson aan een gedeelte van de *Gheestelike Brulocht*. De cancellarius van Parijs ging zelfs zoo ver, den prior van Groenendaal van ketterij te beschuldigen. Johannes van Schoonhoven, volgeling van Ruusbroec, nam het voor zijn meester op en zond aan Gerson een brief, waarin hij de rechtzinnigheid van Ruusbroec in het licht stelde. Later leerde Gerson den Brabantschen mystieker beter waardeeren (zie het leven van Ruusbroec beschreven door Henricus Pomerius, cap. VII [*Analecta Bollandiana* 4, 287 vlg.]). Bossuet criticeerde de « verklaringen » van Ruusbroec in zijne *Instruction sur l'Etat d'oraison*, cap. XXVII.

turen daer ic die tale af zwaerlic ofte qualic ofte niet en verstaen, daer af en mach ic niet volle leringhe vaten. Mer in die scrifture daer ic niet in dolen en mach in die significacie der woerden noch in die constructie der 5 spraken, daer mach ic den verstande nalijken; ende come ic toten verstaen, soe maghic werden gheleert, ende sonder wel verstaen en leer ic nemmermeer. fol. 26

Oec is te merken dat dese boeken ghemaect sijn in onvermingheden brueselschen dietsche, soe datter luttel 10 latijnscher ofte walscher woerden ofte van enighen anderen tale in sijn ghesaet. Ende oec is dat selve brueselsche dietsche volcomenre hier in gheset dant daer die lieden ghemeenlic spreken, in dien dat si dicwile in hare tale vernieuten ofte minderen haer pronominael artikelen, 15 bi desen exempelen : Als si souden segghen *dat ierste, dat anderde, dat derde, dat vierde*, soe laten si ghemeenlic after die twee letteren van dien artikele *dat*, ende segghen : *Dierste, dandere, derde, tferde*, ende des ghelijcs in noch anderen silleben ende woerden. Mer om dat dese 20 auctoer meinde die volle waerheit volcomelic te leren,

1 daer G der (d'). — zwaerlic ofte qualic ofte niet G swarlijc ochte qualec ochte niet. 2 verstaen G verstae. — mach ic G magic. 3 Mer G Maer. — scrifture G scriftuere. — daer G der (d'). 4 significacie G significate. — woerden G woerde. 5 daer G der (d'). — mach ic G magic. — verstande G verstane. — naken volgt in G onmiddellijk op magic. — come ic G comic. 6 verstaen G verstane. — soe maghic G so magic. 7 leer ic G leric. 8 is G es. — merken G merckene. — boeken G boeke. 9 onvermingheden G onvermingden. — soe G so. 10 ofte G ochte. — walscher G walscher. — woerden G woerde. — ofte G ochte. — enighen anderen G enegher andere. 11 tale G talen. — ghesaet G ghezaeyt, met dien verstande dat achter ghe-, dat op het einde van den regel komt, nog een recht stokje staat dat doorgeschrapt is : de afschrijver was blijkbaar op het punt eens te schrijven. — is G es. — dat selve G dat selve dat. — 12 dietsche G dietschs. — volcomenre G volcomelijcker. — lieden G liede. 13 ghemeenlic G ghemeynlec. — in dien in D aaneen, door mij gescheiden. 14 ofte G ochte. — haer G hare. — pronominael G pro nominael. — 15 Als G Else. — ierste G eerste. 16 anderde G ander. — soe G so. — ghemeenlic G ghemeynlec. 17 after G achter. — twee G twee. 18 Dierste G deerste. — dandere G dander. — derde G tderde. — des ghelijcs G des ghelijcs vele. 19 silleben G sillaben. 20 auctoer G auctor. — meinde G meynde. — die G de. — waerheit in G afgekort wheit. — volcomelic G volcomelijc. — leren G lerene.

soe heeft hi volmaectelic sine artikelen ende sine woerden ende sine sentencien ende sine boeken volscreven ende volbrocht ter eren Gods ende (te) onse salicheit (1).

1 soe G so. — volmaectelic G volmaectelijc. — woerden G woerde. 2 boeken G boeke. — volscreven G volcreven *met eene f in rooden inkt tusschen l en c in bijgeschreven.* 3 volbrocht G volbracht; *wat verder in D nog volgt ontbreekt in G, waar men daarentegen nog leest:* Hier eyndet dit prologhe op die navolghende .v. boeke — te *niet in D.*

(1) Dit alles is wel een onwederlegbaar bewijs dat men reeds in de 14de eeuw *met bewustheid* anders schreef dan men sprak, met andere woorden: dat er wel degelijk eene schrijftaal bestond.

(Wordt vervolgd)

WILLEM DE VREESE.

« PARNASSIENS. »

DE « Parnassiens » zijn gesproten uit den kloeken en sappigen stam van 't Romantisme. Vol minachting voor de « Psychologen » of zielenkundigen, arme wroeters op een arm pleksken, halverwege den Zangberg, wanen zij de eerste veroveraars te zijn van de Muzenbron. De veldheer der Parnassiens is Leconte de Lisle; zijn staf bestaat uit Theofiel Gautier, Coppée, Sully-Prudhomme.

LECONTE DE LISLE.

Karel Delisle werd geboren te Bourbon (eiland) in 1818. Zijne ouders waren herkomstig uit Bretagne.

In zijne jeugd reisde hij voor handelszaken. Leerzuchtig en rijk begaafd, verzamelde hij in Oost-Indië eenen schat van kennissen en tafereelen welken hij te Parijs, in eene kamer op een vierde verdiep, ten toon zou spreiden. De « Orientales » van Hugo, waren de glinster die het heilig vuur bij hem deed ontvlammen. Het Indië der Brahmienen en het fabelachtige Griekenland bezong hij met voorliefde. Van het begin zijns verblijfs in de Fransche hoofdstad (1847), deed de Kreool hevige aanvallen tegen « le hideux royalisme »; hij verhief hoog Robespierre en de euvels van 89 en 93; de Franschen noemde hij « dwazerikken » en de Bretoenen, zijne gewestgenooten, « een samenraapsel van domooren ».